

Predgovor

Različite fraze u kojima se upotrebljava riječ industrija (engl. *industry*) i njezine izvedenice postale su posljednjih nekoliko godina i kod nas vrlo popularne, pa tako imamo »industrijski dizajn« ili »industrial chic« u uređenju prostora, različite »industrial barove«, kao mjesta za izlazak i opuštanje. Donekle ozbiljniji, stroži ton daje prefiks — post i već dolazimo do postindustrijske zbilje, tercijarizacije i deindustrijalizacije, u ovom slučaju hrvatskog društva, čije početke nalazimo u 70-im godinama 20. stoljeća. U takvom postindustrijskom društvu u kojem je prema popisu stanovništva iz 2011. u uslužnim djelatnostima zaposleno 69,36 % građana gotovo naivno ili nostalgичno djeluje grafit ispisan na zagrebačkim pročeljima: »Tvornice radnicima«. Dakako, grafit možemo čitati na više razina, on može biti izraz ideološko-političkog stava, ili simbolizirati primjerice tešku situaciju naših industrijskih radnika, pogotovo kad imamo na umu da smo nedavno svjedočili zatvaranju jednog od niza pogona, onog tekstilne industrije u Reljkovićevoj ulici u Zagrebu i prodaji vrijednog zemljišta na kojem se nalaze. Međutim, siva statistika i grafit mogu biti i poticaj za promišljanje o ne tako davnoj industrijskoj prošlosti kada nije gotovo svaki industrijski proizvod u hrvatskim trgovinama potjecao iz neke od dalekoistočnih zemalja.

Knjiga koju držite u rukama rezultat je takva promišljanja i višegodišnjeg istraživanja industrijske povijesti Zagreba. U trenutku kada sam ga započela, u domaćoj historiografiji, ali i u drugim povezanim znanstvenim disciplinama, nije vladalo preveliko zanimanje za ovu temu. U širim krugovima poznanika, prijatelja i kolega, dapače, bila je percipirana kao tema koja definitivno nije »in«. Danas je stanje nešto drugačije. Sve više postajemo svjesni vrijednosti industrijske baštine, sve više se ponosimo na svoju industrijsku prošlost i, naravno, prosvjeduemo kada se ruše industrijska zdanja koja su postala dio gradskog okoliša. Stoga je ova knjiga namijenjena i onom čitatelju koji želi znati što se krilo iza pročelja građevina koje su nezostavni element Zagreba — središta industrijske periferije međuratnog razdoblja.

Industrijska povijest, iako u hrvatskoj historiografiji slabo obrađena, u međunarodnim je okvirima već znatno dulje prisutna tema. Aktualna ekonomska historiografija usmjerena je na razdoblje socijalizma, no da bi se razumjelo socijalističku industrijalizaciju u hrvatskom, a pogotovo u zagrebačkom slučaju, potrebno je, smatram, prvo »usvojiti gradivo« iz međuratnog razdoblja. Za veći dio industrijske proizvodne djelatnosti naime temelji su položeni upravo tada.